

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Kuruluş ve Faaliyetleri

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Sayın Hudaî Oral'ın 5 Ekim 1964 günü Ankara Gazeteciler Cemiyetinde tertipleği basın konferansında vermiş olduğu izahatın elektrik konusu ile ilgili kısımları aşağıda verilmiştir

«Bakanlar Kurulunun; 13.2.1962 tarihli bir kararı ile Türkiye Merkezi Hükümet Teşkilâtına dahil Bakanlık, Daire ve Müesseseler arasında Merkezi Hükümet görevlerinin dağıtılış tarzını tesbit etmek ve bu dağıtımın *âmme* hizmetlerinin en verimli tarzda ifasına imkân verip vermediğini inceleyerek bu hususta teklif ve tavsiyelerde bulunmak üzere «Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Devlet Personel Dairesi, ilgili Fakülteler ile Bakanlık ve Daireleri» görevlendirilmiştir.

Böylece teşekkül eden Merkezi Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesi (MEHTA Projesi) Yönetim Kurulunun çalışmaları neticesi hazırlanan raporda, birbirleriyle yakın ilgisi bulunan enerji ve tabii Kaynakları bir elde toplamak suretiyle bu sektörlerdeki dağımlıklığı, tedahül ve tekerürleri ve insan gücü israfını önlemek, hizmetlerin sür'atle görülmesini sağlamak için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı adıyla bir Bakanlık kurulması ve Sanayi Bakanlığına bağlı:

Maden, Petrol ve Enerji Daireleri

Etibank Genel Müdürlüğü

Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü (TKİ)

*~ Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdürlüğü (EİE)

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü (MTA)

ile Başbakanlığa bağlı:

Atom Enerjisi Komisyonu (AEK)

Bayındırlık Bakanlığına bağlı:

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ)

Ticaret Bakanlığına bağlı:

Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü'nün, (PO) yeni Bakanlığa bağlanması zarureti belirtilmiştir.»

Bu görüş, daha evvel 154 sayılı Kanuna göre kurulan yerli ve yabancı mütehasıslar grubu tarafından İktisadî Devlet Teşekkülleri hakkında hazırlanan raporda, Kaynaklarımızın gereği gibi geliştirilmesi için ilgili kuruluşların Enerji ve

Tabii Kaynaklar adı altında bir Bakanlığa bağlanması gerektiği fikrine de tamamen uygundur.

«Üçüncü İnönü Hükümetinin programında yer alan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı kurulması, Bakanlıklar Kuruluşu hakkındaki 4951 sayılı Kanuna uygun olarak 25.12.1963 tarihinde kararlaştırılmış ve Başbakanlığın 7.2.1964 tarihli yazısı ile yukarıda adı geçen daire ve kurumlar, Bakanlığımıza bağlanmıştı.

Bu daire ve kurumların Bakanlığımıza bağlanması ile Bakanlığın faaliyet alanı kesin olarak tespit edilmiştir. Bu suretle faaliyete geçen Bakanlığımız, bir yandan günlük işlerini takip ederken öte yandan bir ihtisas komisyonu teşkil ederek Bakanlığın Teşkilât Kanunu Tasarısını hazırlamıştır. Hazırlanan Kanun tasarısı, Temmuz ayı içinde MEHTA Projesi gereğince Bakanlar Kurulunun 5.6.1964 tarihli bir kararı ile Devlet Plânlama Teşkilâtı bünyesinde kurulan (idareyi ve İdari Metodları Yeniden Düzenleme Komisyonu) na intikal ettirilmiştir. Bu komisyondaki tetkiki bitmek üzere olan tasarı, bu ay içinde Hükümete ve 1 Kasım'da da Millet Meclisine sevk edilecektir.

Bakanlığın görevi, Yurdun enerji ve tabii kaynaklarından yararlanmak, bu kaynakları geliştirmek ve bu konularda gerekli koordinasyonu sağlamak, başka bir deyimle, yurdun maden, petrol, elektrik, su ve yakıt politikasının esaslarını hazırlamak, bu konularla ilgili olarak temel etüd, inceleme, projeler arasında öncelik sırası, bağlı daire ve kuruluşlar arasındaki görev dağıtımı v.s. hizmetleri yapmaktır.

Tasarıda Petrol ve Maden Dairelerine yeni bâzi görevler verilmiş. Enerji Dairesi, Elektrik ve Yakıt Daireleri olarak ikiye ayrılmış ve yeni olarak da Su İşleri Dairesi ihdas edilmiştir. Ayrıca tasarıda Genel Müdürler, Daire Reisleri ve Bakanlık Mütehasıslarından müteşekkil bir Koordinasyon Kurulu ca ön görülmüştür.

Resmî Sektör yatırımlarının yaklaşık olarak % 30 unu, bağlı kuruluşları vasıtasıyla gerçekleştiren Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,

teknik bir Bakanlık olması sebebiyle teknik ve mütehassıs eleman çalıştırmak zorundadır. Ancak bugünkü mevzuat muvacehesinde Bakanlık Teşkilâtında teknik eleman çalıştırmak çok güçtür. Yeni Personel Kanunu çıkıncaya kadar. Teşkilât Kanununda teknik personel çalıştırma imkânını sağlayacak hükümlere yer verilmiştir.»

Bundan sonra bakanlığın faaliyetlerinin genişliğinden ve petrol sektöründen bahseden Bahan elektrik sektörüne de temasla şunları söylemiştir :

Elektrik Sektörü :

«Memleketimizin iktisadi ve sosyal kalkınmasında elektrik sektörü, çok önemli bir yer işgal etmektedir.

1963 yılında 3 milyar 965 milyon kilovatsaat olan elektrik üretimimizin 1964 de 4.5 milyar kilovatsaat'ı bulacağı tahmin edilmektedir. 5.6 senede iki misline çıkan elektrik enerjisi ihtiyacımızın plân dönemi sonunda 6,5 milyar, 1970 de de 9,5 milyara çıkacağı hesaplanmaktadır. Bu hızlı artışı karşılamak için her sene Sarıyar Barajından daha büyük bir santralın inşası gerekmektedir. 1970 yılından itibaren ise her sene en aşağı Sarıyar ve Hirfanlı Santrallarının büyüklüğünde bir santralın inşası zaruri olacaktır. Aşağıda durumu, ile ilgili olarak geniş izahat verilecek olan Keban Barajı üzerinde ısrarla durumuzun sebebi de budur.

Elektrik ihtiyacının bu durumu karşısında, kalkınma plânı, elektrik sektörüne gereken yerini vermiştir. 350 milyonu 1963 de, 874 milyonu 1964 de, 1,1 milyar lirası 1865 de ve mütebakisi de 1966 ve 1967 de olmak üzere beş yıllık dönemde elektrik sektörüne 5 milyar lira yatırım yapılacaktır.

Halen memleketimizde 465 000 kilovattı termik 935.000 kilovattı hidrolik olmak üzere 1 milyon 400 000 kilovatt kurulu santral gücü vardır. Bunların yıllık kapasitesi 4,5 milyar kilovatsaat kadar enerji üretecek durumdadır.

Plân dönemi başında 400 km civarında olan orta ve yüksek gerilimli enerji nakil hatlarının miktarı ise 6000 km. yi bulmuştur.

Halen inşa halinde bulunan Kesikköprü, Sarıyar tevsii, Kovada II, Almus, Harşit, Hazar I - II, Çağçağ, Van - Engil, İğdır - Kıtı hidrolik ve Ambarlı, Tunçbilek tevsii ve Mersin termik santrallarının ikmalî ile plân dönemi sonuna kadar kurulu santral gücü 2 milyon kilovatt'a, üretim kapasitesi ise 8,5 milyar kilovatsaat'a çıkacak, enerji nakil hatları da 13 500 km ye ulaşacaktır.

Halen inşaatına başlanmış bulunan Kadıncık, Gökçekaya (Çiçeroz) ve Keban santrallarının ikinci beş yıllık plân döneminde ikmalî ile

kurulu gücümüz 3,5 milyon kilovata ve üretim kapasitemiz de 15 milyar kilovatsaat'a ulaşacaktır.

Bugün memleketimizde üretilen elektriğin yaklaşık olarak % 70 i birbirine bağlı bir sistem halinde çalışan Batı ve Kuzey - Batı bölgesinde tüketilmektedir. Bu bölgedeki büyük termik ve hidrolik santrallarda üretilen enerji sisteme bağlı şehirlerin belediyelerine ortalama olarak 9 kuruştan ve belediyelerce de halka, şehirden şehire değişmekle beraber vergiler ve şebeke dağıtım masrafları dahil ortalama 25 kuruştan satılmaktadır. Öte yandan sistem dışında kalan ve memleketin nüfus itibariyle üçte ikisini barındıran ve fertlerinin satın alma gücü zayıf olan bölgelerde ise elektrik halka ve sanayie 50 - 100 kuruşa satılmaktadır. Çünkü dizel santrallarında maliyet çok yüksektir. Bu fiyatlarla bu bölgelerde sanayi gelişmesi mümkün görülmemektedir. Bu sebeple her sene 1500 - 2000 km. uzunluğunda enerji nakil hattı yapmak suretiyle enterkonekte sistemi bu bölgelere doğru genişletmeye gayret ediyoruz. Ancak Türkiye'nin bütün illerinin aynı bir sisteme bağlanması uzunca bir zamana vabeste olduğundan bu bölgelerde elektriği ucuzlatmak için daha başka çareler de araştırılmaktadır. Bunların başında Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) kanunu gelmektedir Halen Meclisin ilgili komisyonundan geçmiş bulunan bu kanun tasarısı önümüzdeki dönemde Meclislerde ivedilikle görüşülecektir.

TEK kanunu ile kurulacak kurum, memleketimizde elektrik sektöründeki dağılımı ortadan kaldıracığı gibi, bölge teşkilâtları vastasıyla, belediyelerden ve diğer teşekküllerden devralacağı elektrik tesislerini, modern işletmeciliğin ve tekniğin icaplarına göre işletecektir. Fakat daha önemli olarak Türkiye çapında paçal bir fiyat yaparak yukarıda işaret edilen bölgelerde elektrik fiyatlarının ucuzlatılmasını temin edecektir Bu sayede belirli bir sanayi memleketin doğusunda ve batısında aynı şartlarla çalışması ve birbirleriyle rekabeti sağlanacağı gibi vatandaşlara devletin eşit şartlar yaratması ma nasına gelen bir hakkaniyet de tesis edilmiş olacaktır.

Elektrik sektörünün problemlerinin hallinde Dünya Bankası memleketimize yakın ilgi göstermektedir. Seyhan Barajı ile Hidroelektrik Santralının, Mersin Termik ve Kadıncık Hidroelektrik santrallarının finansmanını temin etmiş olan Dünya Bankası, elektrik sektörün çeşitli problemlerinin çözümünde kullanılmak üzere Bakanlığımıza 2 milyon dolar tutarında hibe olarak bir teknik yardım yapmağa karar vermiştir

Şimdi kısaca köy elektrifikasyonuna da temas etmek istiyorum. Plân döneminde 1000 kadar

köyün elektriğe kavuşturulması ön görülmüştür. İlk defa 1964 yılında bu iş için bütçeden 10 milyon lira tahsisat verilmiştir. 1965 yılı için ayrılmaması kararlaştırılan tahsisat ise 15 milyon liradır. Yapılacak masrafın % 25 ine köylüler iştirak etmektedirler. Köy elektrifikasyonunda köylerin seçimi ve elektrik projesi Köy işleri Bakanlığınca, tesis ve montaj işleri ise Bakanlığımızca yapılmaktadır.

Üzerinde çok durulan bir konu da yaz saati meselesidir.

Sağladığı elektrik tasarrufu ikinci dünya harbinde İngiltere'de tatbikine başlanan ve sosyal faydaları sebebiyle de harpten sonra tatbikatına devam edilen yaz saatinin, memleketimizde de uygulanmasına Yüksek Plânlama Kurulunda yapılan toplantıda uygun mütalaa edildikten sonra Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir

Mütehasızlar yaz saati uygulanmasını % 1 civarında bir tasarruf sağladığı görüşündedirler. Muhakkak bir rakam vermek gerekirse bu yıl 15 Mayıs ile 30 Eylül arasındaki tatbikatta sağlanan tasarrufun 15 - 20 milyon kilovat - saat mertebesinde olduğu söylenebilir 1964 su yılı olarak kurak bir senedir.

Elektrik sarfiyatının arttığı kış aylarına kadar barajlarda suyun çek fazla düşmesini önlemek için bu sene 5 - 6 milyon kilovatsaat üretim yapabilecek çok küçük ve randımanı düşük termik üniteler bile çalıştırılmıştır.

Bu itibarla yapılan tasarrufun maddi yönden değil, ihtiyacın karşılanmasındaki önemi yönünden değerlendirmek yerinde olur.

Öte yandan yaz saati, mesai saatine bağlı olarak çalışanlara gün ışığından bir saat daha fazla faydalanmak imkânını da sağlamaktadır.

KEBAN BARAJI

Keban barajı ile ilgili konular:

a) Keban projesi ve bununla ilgili çalışmalar,
b) Keban projesinin finansmanı,
c) Keban projesi hakkında Irak ve Suriye ile yapılan temaslar, şeklinde üç bölüm içinde cevaplandırmak isterim.

a) Keban projesi, teknik ve ekonomik yönden bütün unsurları ile incelenmiş ucuz ve bol elektrik istihsal eden ve 5 yıllık plânda yer alan en önemli bir baraj ve hidro - elektrik projesidir. İncelemelerin tarihi, baraj yerinde su ölçmelerinin başladığı 1936 tarihine kadar uzanır. Bu tarihten sonra Elektrik İşleri Etüd İdaresi ve muhtelif yabancı firmalar tarafından plânlama kademesinde etüd edilerek 5 yıllık plâna dahil edilmiştir.

Bu proje Keban Barajı, hidro - elektrik santral ve trafo, iletim hatları gibi üç ana bölümden ibarettir.

Keban projesi bütün unsurları ile birlikte 2 milyar 763 milyon TL. sına malolacaktır. Bu tesis 2 milyar 24 milyon TL. lık iç ve 82 milyon dolarlık dış ödemeğe ihtiyaç göstermektedir.

Keban hidro - elektrik santrali toplam takati 1.085.000 KW. (Beherinin 155.000 KW) olan 7 üniteden ibarettir ve nihai halde yılda 6 milyar KWH enerji üretecektir.

Bu enerji Doğu ve Kuzey - Batı ve Anadolu yük sahalarına 380 Kv ve 154 Kv luk iletim hatları ile taşınacaktır.

Enerjinin santralda KWH maliyeti 2.50 kuruş, yük merkezinde ise 4,00 kuruş civarındadır.

Keban projesi muhtelif diğer enerjileri ile mukayeselerden sonra en uygun proje olarak 5 yıllık Plâna dahil edilmiş ve icraatı programlanmıştır. Bütün hazırlık ve çalışmalarımız bu programın zamanında gerçekleşmesine yöneltmiştir.

Bu cümleden olmak üzere baraj ve ilgili tesislerin kafi projelerinin büyük bir kısmı yapılmıştır. Tamamı Ekim ayı sonunda ikmal edilmiş olacaktır.

İcraat programında öngörülen muhtelif tesislerin inşaatı da devam etmektedir.

Elazığ - Keban ulaşım yolu inşaatı devam etmekte olup 1965 baharında bitirilecektir.

3 Milyon TL. keşif bedelli muvakkat tesisleri inşaatı emaneten başlamış, kesin projeleri bitirilen 7,3 milyon maliyetli daimi şantiye tesisleri de bir ay içerisinde ihale edilmiş olacaktır.

İnşaat süresince gerekli enerji ihtiyacını karşılamak üzere Hazar I Hidro - elektrik santrali genişletilecek ve Hazar II Santrali inşa edilecektir. Bu tesisler 17.000 KW takat ile 87,5 milyon KWH enerji temin edecek ve 39 milyon 615.000 TL. sına mal olacaktır. Hâlen müteahhite ihale edilmiş olan bu santraller 1966 yılı başında ikmâl edilmiş olacaktır.

İnşaat için gerekli çimentonun temini maksadile mevcut Elazığ Çimento Fabrikası da tevzi edilmektedir.

80 milyon TL. sına mal olacak ve dünyanın en büyük beş tüneli arasına girecek olan derivasyon tünelleri ihalesi için bütün çalışmalar bitmiş, 12 yerli, 43 yabancı firma ön seçim için müracaat etmiştir. Halen bu firmaların seçimi için çalışmalar devam etmektedir.

Özetle ilk ünitesi 1970 senesinde servise girecek şekilde programlanan Keban projesinin

realizasyonu için gereken bütün gayretleri ilgili Bakanlık ve müesseseler tarafından sarfedilmektedir.

b) Keban projesinin finansmanı ve 28 Eylül Ankara toplantısı:

Keban projesinin iç ve dış kaynaklardan finansmanı Beş yıllık plânda öngörülmüştür. Yani Beş yıllık Plânımız içinde düşünülen denge ve ödeme prensipleri Keban için ve aynen vakıdır.

Bu hususu ve projenin özelliklerini gözönüne alan Hükümetimiz Birleşik Amerika, Federal Almanya, Türkiye konsorsiyumu, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırımlar Bankası ile temasa geçmiştir. Esasen projeyi yakından bilen ve takip eden mezkûr memleket ve müesseseler ilgilerini daha evvelden muhtelif kanallarla belirtmiş bulunuyorlardı.

Bütün bunların sonucu olarak 20 - 22 Nisan 1964 tarihinde Vaşington'da projenin teknik ve ekonomik veçhleri ile takdimi yapılmıştır. Bu toplantının devamı olarak ve gene bu toplantıda alınan karar gereğince Ankara'da 28 Eylül'de bir toplantı daha yapılmıştır. Ankara toplantısına Dünya Bankası ve Avrupa yatırım Bankası ile Birleşik Amerika, Federal Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, İsviçre ve Avusturya Hükümetlerinin mümessilleri iştirak etmişlerdir.

Bu toplantı da başlangıçta tesbit edilen gündem dahilinde ve maksadına matuf şekilde cereyan etmiştir.

Projenin teknik ve ekonomik yönünün geniş izahının yapıldığı ve taraflarca prensip ve esasları üzerinde fikir mutabakatına varılan toplantıda muhtemel finansman şekli üzerinde görüş teatisinde bulunulmuş ve müteakip toplantının 1965 Ocak ayı içinde yapılması kararlaştırılmıştır.

Böylece proje, iştirak eden delegelere en mükemmel bir şekilde tanıtılmış ve sonuç olarak bu memleketlerin projenin finansmanı ile resmen ilgili oldukları tesbit edilmiştir.

Birleşik Amerika Devletleri başından beri bu proje ile yakından ilgilidir, ve desteklemektedir. Bu toplantıda finansman için, AID tarafından finanse edilen bütün projelerde olduğu gibi kendi mevzuatları icabı zarurî görülen hususları en kısa zamanda bitireceklerini ifade etmişlerdir.

Hükümetimiz Beş yıllık Plâna dahil Keban projesinin inşaatını programlamış olup bunu uygulamada kararlıdır. Esasen proje hazırlığı ve yardımcı tesisleri ile aslı unsurlardan derivasyon tünelleri icraatı programa uygun olarak devam etmektedir. Finansman temini için yuvarıda izah ettiğim yol takip edilmektedir.

c) Keban Projesi hakkında Irak ve Suriye ile yapılan temaslar:

Hükümetimiz ile Irak ve Suriye Hükümetleri arasında Fırat nehri ile ilgili faaliyetler etrafında, iyi komşuluk çevresi içerisinde temaslar yapılmış ve iyi bir anlayış içinde müsbet neticelere ulaşılmıştır.

Şunu özetle söyleyebilirim ki her iki hükümetle yapılan görüşmelerde müsbet adımlar atılmış ve Keban projesi konusunda görüş ayrılığı olmadığı tesbit edilmiştir.

Şimdi, İkinci Büyük Hidro - Elektrik Enerji Projemiz Gökçekaya (Çiçeroz) projesine geçiyorum.

Gökçekaya (Çiçeroz) barajı Sakarya nehri üzerinde 154 m. irtifaında 494 milyon TL. keşif bedeli olup kurulu gücü 300.000 KW ve yıllık enerji üretimi 562 milyon KWH olan bir hidroelektrik santralidir.

Gökçekaya (Çiçercz) barajı ile ilgili olmak üzere 46 Km. uzunluğundaki Baraj yaklaşım yolu inşaatına başlanmıştır. Şantiye binaları ve tesisleri projeleri üzerinde çalışılmakta olup inşaatının 1965 yılı içinde başlanması programlanmıştır. Bizatihi baraj ile ilgili projeler EBASCO firması tarafından ikmal edilme üzere Prensip anlaşmasına varılmış bulunan 20,4 milyon dolarlık kredi anlaşması yapılmasını müteakip önümüzdeki aylar içerisinde tesislerin ihalesine geçilecektir. Santral 1968 yılında hizmete girmiş olacaktır.

Sonra da su sektörüne temas eden Bakan, Fırat ve Kızılırmak nehirlerinden istifade için yapılan etüdlere hakkında da şunları söylemiştir.

«Fırat nehri havzası plânlaması istikşafi seviyede ikmal edilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde; havzada 77 baraj inşa edilerek nehir sularının kontrol altına alınması, 68 adet santral ve 66 adet sulama şebekesi inşa edilmesi teklif edilmektedir, inşa edilecek sulama şebekeleri ile 15 milyon dönüm arazi sulanabilecek ve inşa edilecek enerji tesisleri ile de yılda yaklaşık olarak 23 milyar KWH enerji istihsal edilebilecektir. Teklif edilen tesislerin yekûn yatırım bedeli 32,3 milyar TL. sidir. Bu tesislerin inşa edilmesi ve işletmesi ile millî gelirimize yılda ortalama 4,5 milyar TL. ilâve sağlanmış olacaktır.

Kızılırmak etüdlere ise istikşafi seviyede olmak üzere devam edilmektedir. Bugüne kadar yapılmış olan etüdlere bu havza dışında çevrilecek sularda nazarı itibara alınarak 850.000 Ha. sahasının sulanabileceği ve yılda 6 milyar KWH civarında enerji üretilebileceği anlaşılmaktadır. Yaklaşık olarak 10 milyar liralık bir yatırım gerektiren tesislerin inşaa ile her yıl 1,6 milyar TL. lık bir gelir artışı sağlanabilecektir.»